

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

ОД ИЗВЕШТАЈОТ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО
НА РАБОТАТА НА НАРОДНИОТ
ПРАВОБРАНИТЕЛ СО ФОКУС
НА СПРЕЧУВАЊЕТО И ЗАШТИТАТА
ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА

(2010 – 2019)

Издавачи: Коалиција „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“ МАРГИНИ Скопје,
Мрежа за заштита од дискриминација
Автори: Стојан Мишев и Сања Јовановиќ-Панева
Коавторка: Драгана Дрндаревска
Уредничка: Мања Величковска
Лектура: Виолета Танчева-Златева
Графичко уредување: КОМА
Печати: Винсент графика
Тираж: 80

Скопје, август 2020

CIP - Каталогизација во публикација Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

351.941:342.72/.73.037(497.7)“2010/2019“(047)

351.941:316.64782(497.7)“2010/2019“(047)

МИШЕВ, Стојан

Извршно резиме од Извештајот од набљудувањето на работата на Народниот правобранител со фокус на спречувањето и заштитата од дискриминација : (2010-2019) / [автори Стојан Мишев и Сања Јовановиќ-Панева ; коавторка Драгана Дрндаревска]. - Скопје: Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници МАРГИНИ, Мрежа за заштита од дискриминација, 2020. - 16 стр.; 21 см

ISBN 978-608-4803-21-8

1. Јовановиќ-Панева, Сања [автор] 2. Дрндаревска, Драгана [автор]

а) Народен правобранител -- Дискриминација -- Спречување и заштита --

Македонија -- 2010-2019 -- Извештаи

COBISS.MK-ID 52084741

FOUNDATION | ФОНДАЦИЈА
OPEN | ОТВОРЕНО
SOCIETY | ОПШТЕСТВО
MACEDONIA | МАКЕДОНИЈА

МРЕЖА ЗА
ЗАШТИТА ОД
ДИСКРИМИНАЦИЈА

Проектот „ЗСЗД под лупа: Следење на спроведувањето на новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација“ е финансиран од Фондацијата Отворено општество – Македонија. Содржината е единствена одговорност на авторите и на грантистот, и на ниту еден начин не може да се смета дека ги изразува гледиштата и ставовите на Фондацијата Отворено општество – Македонија.

СОДРЖИНА

04
РЕЗИМЕ

10
ЗАКЛУЧОЦИ

14
ПРЕПОРАКИ

РЕЗИМЕ

Заштитата од дискриминацијата е суштински дел од сите човекови права и го гарантира правото на еднаквост на сите. Еднаквоста на слободите и правата на сите граѓани е уставно загарантирана, независно од полот, родот, расата, бојата на кожа, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената состојба итн. Постоенето на институционално независно тело какво што е Народниот правобранител, кое ќе одговара пред законодавната власт чиешто претставници се народните избраници – пратениците, и несомнено ќе стои на страната на граѓаните кога нивните човекови права се повредени од страна на државната управа и другите органи со јавни овластувања, има огромно значење за целокупниот правен систем во една држава и за практичното спроведување на спречувањето и заштитата од дискриминација. Народниот правобранител има изречна обврска да ги штити граѓаните од дискриминација, активно да ги следи нивните правни проблеми поврзани со дискриминацијата, да учествува во нивно решавање и да постапува соодветно по претставките за заштита од дискриминација, но и да се застапува за унапредување на законската рамка за недискриминација и надминување на нејзините недостатоци.

Земајќи ја предвид огромната одговорност на оваа институција, овој Извештај од набљудувањето на работата на Народниот правобранител со фокус на спречувањето и заштитата од дискриминација (за периодот 2010 – 2019 година) има за цел да придонесе за унапредување на ефикасноста и делотворноста во работата на Народниот правобранител особено во спречувањето и заштитата од дискриминација во Република Северна Македонија. Документот се заснова врз преглед на различен тип на податоци за исполнување на законскиот мандат на ова тело во унапредувањето на недискриминацијата во земјата и особено – на поединечните проблеми на ранливите групи граѓани (ЛГБТИ, лица кои живеат со попреченост, луѓе кои користат дроги, лица кои живеат со ХИВ, жени, сексуални работници/чки, Роми, сиромашни луѓе итн.) кои се жртви на дискриминација од страна на различни надлежни државни органи, јавни установи и служби.

Клучните наоди од Извештајот покажуваат недостатоци во работата на Народниот правобранител во повеќе области. Во однос на постапувањето по претставките за заштита од дискриминација, од набљудуваниот десетгодишен период се забележува повеќекратно зголемување на бројот на поднесени претставки за заштита од дискриминација, додека бројот на завршени

предмети на годишно ниво е помал од вкупниот број на предмети по кои телото постапувало, што е особено изразено во периодот 2009 – 2014 година. Сепак, во последните две години има зголемување на стапката на завршени предмети по поднесени претставки за заштита од дискриминација и имаме речиси изедначен број на завршени предмети за дискриминација, споредбено со останатите предмети. Стапката, пак, на практиката на непокрнување или запирање на постапки за заштита од дискриминација е помала во однос на другите предмети на кои правобранителот работи, што укажува на поголема ефикасност во случаите на дискриминација, иако нивниот број е помал. За жал, во своите Годишни извештаи Народниот правобранител нема податоци за причините поради кои се донела одлука за запирање или непокрнување на постапка, што значи дека не може да се добијат попрецизни информации за односот на прифатени запрени и одбиени предмети. Не постојат ниту податоци за бројот на предмети во кои не биле доставени препораки или мислења од страна на Народниот правобранител и образложенија за недадена препорака во одредени случаи.

Неопходно е да се спомене дека, иако Народниот правобранител ги почитувал утврдените законски рокови при постапувањето, неговите препораки не биле запазени од страна на надлежните органи во помалку од половина од

предметите и тие го прекршиле законскиот рок за доставување на информации до Народниот правобранител и за преземање на дејствија за надминување на утврдените дискриминациски практики. Забележани се и 18 предмети во кои надлежните органи не постапиле по барањата на ова тело и 104 предмети за кои има општа формулација дека Народниот правобранител ги презел сите законски дејствија, без да се прецизира што е преземено во случаите на дискриминација и дали во нив спаѓаат и осумнаесетте случаи на непостапување од страна на државните институции. А во дел од предметите во кои не се почитувале препораките од Народниот правобранител, оваа институција не презела дејствија за да алармира за непочитувањето, што значи дека таа нема соодветна практика за следење на спроведувањето на препораките кои ги дава и не презема дополнителни акции за секој од случаите во кој има потреба од тоа. Очигледно е отсуство на информации за преземени дејствија и за надминување на дискриминацијата во предметите заведени под друга основа, а во кои е увидена дискриминација, како и систематско адресирање на проблемот со дискриминацијата и непостоењето на соодветна методологија за собирање на податоци и целокупен систем за следење на сите активности што се во надлежност на Народниот правобранител (вклучително и следење на постапувањето на државните органи по препора-

ките). Неопходно е Народниот правобранител да биде потранспарентен и отчетен преку промена на постојниот систем за собирање на податоци кои ќе бидат јавно достапни во однос на основата и областа на дискриминација, родот, возраста, етничката припадност, образованието, работниот статус и местото на живеење на лицата кои биле дискриминирани, податоците за изречените препораки и постапувањата по нив.

Неодминливо е да се спомене дека покрај тоа што Народниот правобранител и самиот ја констатира потребата за покренување на јавната свест на граѓаните како клучна за заштитата од дискриминација, од 2016 година, кога на ова тело му се дава надлежноста за промоција на принципот на недискриминација, нема драстичен пораст на активности насочени кон покренување на јавната свест и за промоција на човековите права од претходно. Најчесто телото дејствува во оваа насока преку соработка со националните и меѓународните граѓански организации и учество во нивните кампањи, и тоа обично во форма на поддршка, а не во облик на самостојни активности за подигање на јавната свест. Искуствата, пак, на граѓанските организации јасно укажуваат на тоа дека Народниот правобранител не презема доволно активности и не е доволно видлив во јавноста дури и за здруженијата кои ја следат неговата работа.

Народниот правобранител е назначен за Национален превентивен механизам уште во 2008 година, со Законот за ратификација, и оттогаш постои како посебно тело за спречување на тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување и казнување во земјата. За жал, сè до пред 2016 година, Народниот правобранител нема учествувало во подготвувањето на сопствениот буџет и тоа ја ограничувало неговата работа во полето на човековите права и слободи. Впрочем, наодите покажуваат дека институцијата долго се справувала и со недостиг на финансиски, човечки и технички ресурси за спроведување на законските надлежности во полето на превенција и заштита од дискриминација, што резултирало со тоа Република Македонија да остане без Национален превентивен механизам во 2015 година.

Со измените на Законот за Народен правобранител во 2016 година, ова тело доби можност да поднесува предлог-пресметка за буџетот до Министерството за финансии, со кое го усогласува разделот на Буџетот на РСМ наменет за него, да изготвува извештај во случај на несогласност, да учествува во утврдување на предлог-пресметката на седница во Владата и да располага самостојно со користењето, распределбата и намената на средствата за работа. Покрај тоа, 13 % од буџетот на Народниот правобранител во 2017

година останал нереализиран, а тоа е долгогодишен проблем со кој оваа институција се соочува, а кој потекнува од постојаното одлагање за вработување на соодветен кадар, што резултира со 65 непополнети работни места во 2019 година, што пак го спречува функционирањето на институцијата во полн капацитет. Граѓанските организации укажаа и на досегашното проблематично вработување во институцијата на недоволно стручни и обучени кадри. Проблематичен е и просечно долгиот мандат (8 години, со можност за уште еден реизбор) на Народниот правобранител во нашата земја, во споредба со ваквите институции во другите земји.

Народниот правобранител годишно прави во просек и едно-две истражувања за дискриминација, но се забележува дека многу маргинализирани и ранливи категории на граѓани кои се во постојан ризик се изоставени од оваа активност или им е посветено помало внимание. Такви се: ЛГБТИ, луѓето кои живеат во сиромаштија, луѓето кои живеат со ХИВ, сексуалните работници/чки и други. Иако тоа го има како обврска согласно Националната стратегија за еднаквост и недискриминација, во периодот 2016 – 2020 година Народниот правобранител нема направено ниту една анализа за состојбата со дискриминацијата по основа на род и родов идентитет.

Освен тоа, искуствата и перспективите на здруженијата на граѓани поврзани со работата на Народниот правобранител покажуваат дека во поднесувањето на претставки за заштита од дискриминација голем дел (8/11) од граѓанските организации се делумно задоволни од начинот на постапување, а помал дел не се воопшто задоволни (3/11). Организациите кои работат со Ромите и со другите сиромашни и ранливи групи граѓани генерално изразија делумно задоволство од воспоставената соработка, за разлика од организациите кои работат со ЛГБТИ заедницата, сексуалните работници/чки, лицата кои употребуваат дроги и жените жртви на насилство, кои воопшто не се задоволни од соработката со Народниот правобранител. Причина за незадоволството се недоволната независност, недовербата во институцијата, недоволната ефикасност, препознавањето на повредата на правата и дискриминацијата, изнаоѓањето на оправдување за дискриминациското постапување на институциите, непочитувањето на препораките од страна на државните органи, немањето суштинско подобрување на состојбите и доставување на некавалитетни и нејасни мислења до институциите извршители на дискриминација. Покрај позитивните аспекти од работата на Народниот правобранител – какви што се: почитувањето на законските рокови, излегувањето на терен, спроведувањето увид по предметите, навременото доставување

мислења и препораки – здруженијата увидуват и дека оваа институција полага голема верба во одговорите од институциите без подлабоко да навлезе во случајот, не го применува префрлањето на товарот на докажување (не бара од државниот орган што сторил дискриминација да го докаже тоа и утврдува дека нема дискриминација) и не ги познава доволно меѓународните стандарди за заштита на ранливите групи граѓани. Последново е најзагрижувачко, особено затоа што сите граѓански организации сметаат дека телото е недоволно сензибилизирано за работа со сите маргинализирани луѓе во нашето општество. Следствено, недоволната подготвеност на Народниот правобранител да работи со одредени ранливи групи граѓани резултира со одолжување на постапката за нивна заштита и одложување на делотворната заштита од дискриминација. Втор фактор кој придонесува за одолжување на постапката е пасивноста на Народниот правобранител во случаите кога органите доцнат, т. е. ја попречуваат работата на институцијата. Во ваквите случаи Народниот правобранител може да го извести непосредно повисокиот орган, но од претходно кажаното видно е дека оваа можност ретко се користи.

Други недостатоци се: несоодветноста на препораките за надминувањето на дискриминација изречени од страна на Народниот правобранител

и неговата пасивност во случаи на непочитување на препораките од страна на државните органи. Затоа, уште позагрижувачко е отсуството на соодветен систем за следење на спроведувањето на препораките и мислењата на оваа институција од страна на надлежните државни органи. Како резултат на тоа, од јавно достапните податоци не може да се добие јасна претстава за бројот на предмети во кои органите не постапиле согласно укажувањата на Народниот правобранител, како и за последователно преземените дејствија од негова страна. Утврдена е и пракса на завршување на постапка за заштита од дискриминација по добиено известување од државни органи за преземање на идни дејствија, без притоа да се следи дали тие навистина биле преземени, по што е забележано повторување на дискриминацијата од страна на истите државни органи и по иста основа. Така, како клучен проблем се јавуваат: непостоењето на механизам за обезбедување на обврзно спроведување на препораките и мислењата од страна на државните институции и непостоењето на законска можност за санкционирање на нивното неспроведување.

По однос на обезбедувањето помош и заштита на жртвите од дискриминација, Народниот правобранител обезбедува правни совети и упатува кон надлежни институции, но не нуди поголема помош и поддршка од тоа, особено не за опште-

ствено маргинализираните лица. Притоа, генерален е заклучокот дека Народниот правобранител соодветно ги презема законски предвидените обврски од формално правен аспект, меѓутоа во практиката отсутнуваат делотворната заштита на лицата кои се дискриминирани и спречувањето на истите случаи на дискриминација во иднина.

Конечно, позитивно е тоа што Народниот правобранител покренал постапка за утврдување на прекршување на правата и за заштита од дискриминација во сите претставки поднесени од страна на здруженијата. Народниот правобранител во речиси сите претставки навремено ги известил здруженијата за покренување на постапката во рок од 15 дена од приемот на нивната претставка. Оттука, кога зборуваме за одолжување на постапката, тоа се должи главно на непочитувањето на законските рокови од страна на државните органи, односно законскиот рок за информирање на Народниот правобранител. Во оваа насока, загрижува големиот број на постапки по поднесени претставки за заштита од дискриминација кои се завршени во рок подолг од 90 дена, главно поради наведената причина. Во ниту еден предмет на здруженијата нема информација дека Народниот правобранител реагира до повисок орган за попречување на неговата работа или дека одобрил нов рок за доставување на информациите. Во од-

нос на видот на одлуките, во известувањата на Народниот правобранител не е секогаш изречно наведено дали утврдил постоење на дискриминација, иако информира за завршена постапка и преземени дејствија од страна на оваа институција, како и од страна на државните органи кои биле обвинети за дискриминација.

ЗАКЛУЧОЦИ

Народниот правобранител покренува постапки по претставките за заштита од дискриминација и, главно, ги завршува навремено. Позитивни аспекти од работата на Народниот правобранител се покренувањето на постапки во предметите за дискриминација, почитувањето на законските рокови, спроведувањето увид во некои случаи, како и главно почитување на законските одредби за постапување по претставки.

Но клучен и најсериозен проблем во работата на Народниот правобранител е немањето резултати од неговата работа кон унапредување на еднаквоста и кон спечување и заштита од дискриминација на граѓаните. Оттука може да се заклучи дека институцијата само делумно го исполнува својот уставен амандман и нема доволно капацитети да одговори на законски пропишаните надлежности. Доколку институцијата не се позиционира соодветно за да може континуирано и ефикасно да ги унапредува состојбите со човековите права и недискриминацијата во земјата, во соработка со сите други фактори, не можеме да зборуваме за успешно и делотворно спречување и заштита од дискриминација од страна на Народниот правобранител.

Причините за оваа состојба се многубројни, а поттекнуваат од законската и институционалната рамка, но и од човечките капацитети во ин-

ституцијата. Делотворноста во надминувањето на дискриминацијата е значително оневозможена поради непочитувањето на законските рокови од страна на надлежните државни органи и неспроведувањето на препораките и мислењата на Народниот правобранител. Ваквата практика е резултат на правно необврзувачкиот карактер на препораките и мислењата на Народниот правобранител, од една страна, но и од пасивноста што ја покажува по неспроведувањето на неговите препораки и по доцнењето на одговорот од институциите, од друга страна. Ова доведува до продолжување и повторување на дискриминацијата врз ранливите групи граѓани од страна на надлежните органи кои не го промениле своето постапување, како и до охрабрување на дискриминаторот и создавање состојба на неказниост на арбитражното и пристрасното постапување.

На овој проблем се надоврзува и несоодветноста на препораките и мислењата. Иако не се обврзувачки, мерките за заштита од дискриминација што ги препорачува Народниот правобранител мора да бидат сразмерни, делотворни и да имаат одвратувачки ефект. Повредата на човековите права и дискриминацијата се сериозни прекршувања на правото, па институцијата мора да ги третира сразмерно за да ја унапреди делотворноста на својата работа и да се етаблира како за-

штитник и промотор на правата на граѓаните. Со давањето на препораката, Народниот правобранител мора да предвиди рок за нејзино спроведување, да направи увид во спроведувањето, а во случај да не се спроведува, треба да има можност за покренување на прекршочна постапка. Известувањето на повисокиот орган или на Владата и Собранието треба почесто да се употребуваат, но тие не се доволно ефикасни мерки кои гарантираат дека одредена препорака ќе се спроведе.

Отчетноста и транспарентноста на институцијата се исто така важен предизвик. И покрај обврската да се водат статистички податоци по основи и области за случаите на дискриминација, да се спроведуваат истражувања и да се следат состојбите за да можат да се унапредуваат, Народниот правобранител не ја исполнува таа своја обврска. Дури и според наодите на Народниот правобранител, бројот на предмети за дискриминација е реално многу повисок од бројот на поднесени претставки по оваа основа, со оглед на тоа што во голем број предмети за заштита на уставните и законските права кои се заведени по други основи очигледно е постоењето на дискриминацијата. И покрај тоа што е свесна за овој проблем, институцијата не презема мерки за да ја промени и унапреди методологијата по која прибира податоци. Народниот правобранител мора да обезбеди соодветни и точни податоци од сво-

ето работење, да овозможува увид во предметите со заштита на личните податоци, да дава разделени податоци за заповените и одбиените претставки и причините за тоа, јавно да ги објавува биографиите на вработените и многу поредовно да ја известува јавноста за својата работа преку соопштенија, конференции и други јавни настани.

Слабите човечки капацитети на институцијата произлегуваат од проблемите со независноста, но и од знаењата и вештините на Народниот правобранител, замениците и другите вработени во институцијата. Нужно е и предуслов за исполнување на мандатот на оваа институција е во неа да се вработуваат стручни кадри, кои имаат искуство во заштитата на човековите права и кадри кои не се блиски до нити една политичка партија. Немањето политичка волја за градење на независна и професионална институција треба да се надминува со законски гаранции и т.н. стражари за независност и компетентност. Неопходно да се ревидираат постапката и критериумите за избор на Народниот правобранител и замениците, за да се обезбеди и гарантира транспарентна, инклузивна постапка во која најдобрите познавачи на човековите права ќе ги добијат овие значајни позиции. Законската формулација „дипломиран правник кој има работно искуство над девет години на правни работи и чија активност е докажана во областа на заштитата на правата

на граѓанинот и ужива углед", остава можност за Народен правобранител да се избере кој било правник, бидејќи не постои објективен критериум по кој може да се одреди дали некој кандидат е докажан и ужива углед. Постапката за избор на Народен правобранител во Собранието не предвидува учество на здруженија, медиуми, синдикати, истражувачи, нити пак обврска да се објават личните биографии и имињата на пријавените кандидати, што остава широк простор за партиски калкулации во Собранието. Дополнителен проблем се и долгиот мандат и барањето сите заменици да бидат дипломирани правници, што истовремено не е во согласност и со меѓународните стандарди.

Недостигот на финансиски, човечки и технички ресурси за спроведување на законските надлежности на полето на превенција и заштита од дискриминација, го отвора прашањето за унапредување на финансиската независност на институцијата и остварување на обврската на државата да обезбеди доволно средства за реализација на сите надлежности, по објективни критериуми. Народниот правобранител не смее да зависи од Министерството за финансии за да ги реализира вработувањата во институцијата, бидејќи тоа доведува до попречување на неговата работа од страна на државната управа.

Надлежностите на Народниот правобранител треба да се прошират кон можност да се јави како замешувач во судски постапки и сам да иницира постапки пред судовите и пред други институции. Народниот правобранител поведува постапки по сопствена иницијатива, но нивниот број е мал во споредба со вкупниот број на предмети. Од сите постапки што ги повел по сопствена иницијатива, бројот на постапки за недискриминација и правична застапеност е незначителен и се движи од една до две постапки годишно. Народниот правобранител треба редовно да ги користи можностите да иницира постапки по службена должност, да дава предлози за измени и дополнувања на законската рамка и да дејствува како *amicus curiae* (пријател на судот), наспроти сегашната состојба на инцидентно користење на овие институти.

Недоволната соработка со здруженијата на граѓани и нивното незадоволство од таквата соработка е уште еден важен предизвик, и покрај законската обврска на Народниот правобранител да соработува со нив. Сојузништвото со здруженијата, меѓународните организации, синдикатите и сите останати тела за унапредување на човековите права е и меѓународен стандард кој оваа институција недоволно го исполнува.

Промоцијата на човековите права и недискриминацијата преку кампањи и едукативни активности е уште една слаба страна во работата на Правобранителот. Најголем дел од овие активности се иницираат и се спроведуваат со меѓународни организации и домашни здруженија, што е позитивно, но институцијата мора и самата да иницира и да спроведува вакви активности како суштествен дел од својот мандат. Активностите на Народниот правобранител треба да се спроведуваат континуирано, развојно и планирано, преку подготовка и имплементација на стратешки документи кои сега недостигаат.

ПРЕПОРАКИ

Од Извештајот од набљудувањето на работата на Народниот правобранител произлегува општа препорака за реформирање на институцијата, пред сè од аспект на законската и институционалната рамка, како и воспоставување на нови практики врз основа на улогата на Народниот правобранител и меѓународните стандарди за национални институции за човекови права. По неколкудецениско постоење, институцијата се соочува со сериозни недостатоци во обезбедувањето успешна и делотворна заштита на човековите права, меѓу кои е и спречувањето и заштитата од дискриминација.

Препораки за унапредување на законската рамка:

- Министерството за правда да организира инклузивен процес на измени на Законот за Народниот правобранител, во кој ќе се прифатат препораките на здруженијата на граѓани, меѓународните организации и меѓународните стандарди за национални институции за човекови права;
- Собранието да донесе уставни измени со кои ќе се скрати мандатот на Народниот правобранител на максимум од 7 до 8 години, без можност за реизбор, како и да се вметне уставна гаранција за независноста на институцијата;
- Критериумите за избор на Народен правобранител и заменици строго да се определат во Законот, а да се остави можност на овие функции да се избираат и кандидати од други општествени професии;
- Да се предвиди во Законот транспарентна и инклузивна постапка за избор на Народен правобранител и заменици, со учество на сите заинтересирани и релевантни страни, објавување и дискусија за пријавените кандидати, директно учество на здруженијата во изборот и предвидување на рокови за спроведување на сите делови од постапката за избор;
- Да се обезбеди финансиска независност на институцијата преку одредување на соодветен буџет по објективни критериуми во согласност со надлежностите, а со закон да се ограничат можностите на Министерството за финансии да интервенира во предложениот буџет од страна на Народниот правобранител, само во таксативно наброени случаи според објективни критериуми;

- Да се предвиди законска можност за покренување на прекршочна постапка во случаите кога органите на државната управа не постапуваат по препораките на Народниот правобранител и/или не одговараат на барањата за информации и/или на друг начин ја попречуваат неговата работа;
 - Да се предвиди законска можност за Народниот правобранител да се јави како замешувач во судска постапка и сам да иницира судски постапки и постапки пред други органи; и
 - Да се предвиди законска обврска за префрлање на товарот на докажување во постапката пред Народниот правобранител за случаите на дискриминација и случаите поврзани со трудот.
- Препораки за унапредување на практиките во Народниот правобранител:*
-
- Народниот правобранител да ја унапреди транспарентноста при вработувањето во институцијата и да ги зајакне критериумите за вработување преку воведување на мерила за конкретно работно искуство во областа за која се распишува огласот, како и да предвиди афирмативни мерки за вработување на луѓе од маргинализираните заедници;
 - Народниот правобранител минимум еднаш месечно да ја информира јавноста за различни области од својата работа, редовно да одржува конференции за медиуми, експертски конференции и слични активности;
 - Народниот правобранител редовно јавно да реагира на прашањата поврзани со повреди на човековите права и дискриминација, и секогаш кога има сознание да поведува постапки по сопствена иницијатива;
 - Народниот правобранител да донесе нова методологија за прибирање на податоци од случаите на кои работи. Податоците од претставките на дискриминација да бидат разделени по основи и области на дискриминација, одвоено да се прикажуваат претставките по кои постапката е запрена и по кои постапката не е покрената, а извештајот да содржи детални образложенија на одлуките што ги донесува во работењето по претставки;
 - Народниот правобранител да овозможи увид во работењето по претставки со заштита на личните податоци;

- Народниот правобранител да донесе внатрешни политики за еднаквост и заштита од дискриминација и вознемирување на работното место;
- Народниот правобранител редовно, а најмалку еднаш годишно, да спроведува истражувања во различни области и основи на дискриминација, и најмалку еднаш годишно да спроведува кампањи за еднаквост и недискриминација;
- Народниот правобранител да донесе стратешки план и слични стратешки документи за спроведувањето на активности и за развој на институцијата;
- Народниот правобранител да ги известува повисокиот орган и Владата секогаш кога се попречува неговата работа преку доцнење, недоставување информации или неспроведување на препораки;
- Народниот правобранител да донесе внатрешна политика за соработка со здруженија на граѓани и да назначи соодветен кадар задолжен за информирање и соработка со граѓанското општество;
- Народниот правобранител да донесе и да спроведува план за едукација и доедукација на својот кадар преку континуирани обуки во согласност со потребите и трендовите во правото за човекови права;
- Народниот правобранител да ги засили капацитетите на институцијата за работа со маргинализирани групи граѓани какви што се ЛГБТИ, сексуални работници, луѓе што живеат со ХИВ, луѓе што употребуваат дроги, луѓе со попреченост, жени жртви на родово засновано насилство и други, и да ги сензибилизира своите вработени за потребите и за прекршувањата на правата на овие заедници;
- Народниот правобранител целосно да ги реализира активностите за унапредување на еднаквоста во различни области, предвидени како негови обврски согласно националните политики за еднаквост и недискриминација;
- Народниот правобранител редовно да поднесува извештаи за состојбите со еднаквоста и недискриминацијата до меѓународните и регионалните механизми за човекови права; и
- Народниот правобранител да обезбеди целосна пристапност на лицата со попреченост до неговите простории, како и пристап до информациите што ги печати и ги објавува на својата веб-страница.

